

Tiina Kinnunen ja Ville Kivimäki

Sota sosiaalisena ja kulttuurisena ilmiönä
Toinen maailmansota ja uusi sotahistoria
suomalaisissa väitöstutkimuksissa

*War as a Social and Cultural Phenomenon:
The Second World War and New Military History
in Finnish Doctoral Dissertations*

Viime vuosien aikana niin kutsutusta uudesta sotahistoriasta on tullut huomattava suuntaus suomalaisessa historian tutkimuksessa ja tietokirjallisuudessa. Luomme katsauksen 25 suomalaiseen toista maailmansotaa sosi-
aali- ja kulttuurihistorian näkökulmasta käsittelevään väitöskirjaan, jotka ovat ilmestyneet vuosina 2007–2018. Väitöstutkimuksissa on nähtävissä kolme vahvaa ja toisiinsa limittyvää temaattista kenttää: (1) nationalismi, väkivalta ja sotilaat, (2) arki, siviilit ja sodanjälkeinen aika sekä (3) muisti ja sodan narratiivit. Lisäksi on huomattavaa, että sukupuoli analyysikategoriana muodostaa kaikkia kolmea aihekokonaisuutta läpileikkaavan teeman. Sodan sosiaalishistoriassa tutkimus on jatkanut sota-ajan yhteiskuntaa tarkastelevaa tutkimusperinnettä ja usein täydentänyt aiempaa makrotason näkökulmaa tutkimuksilla yksilöiden ja ihmisryhmien arjen kokemushistoriasta. Todellinen läpimurto on kuitenkin tapahtunut sodan kulttuurihistoriassa, josta on viimeisen 12 vuoden aikana tullut keskeinen uusi lähestymistapa toisen maailmansodan historiaan.

Asiasanat: uusi sotahistoria, väitöstutkimukset, toinen maailmansota

In recent years, the “new military history” has become a major trend in Finnish historical scholarship and non-fiction. Reviewing a total of 25 Finnish doctoral dissertations on the social and cultural history of the Second World War in 2007–2018, we recognise three intertwined thematic fields: the studies of (1) nationalism, violence, and soldiers; (2) everyday life, civilians, and the post-war era; and (3) memory and war narratives. Furthermore, gender is strongly present as an analytical category in all three fields. Regarding social history, new dissertations have continued to develop the existing research tradition on Finnish society at war, often complementing the earlier macro perspective with studies of individuals, social groups, and everyday experiences.

The real breakthrough, though, has taken place in the cultural history of war, which has established itself as a key approach to the Second World War over the past twelve years.

Keywords: new military history, dissertations, Second World War

Ilari Taskinen

Kokemuksista ylijärjestykseen: Sotahistorian
uudet virtaukset ja kansainväliset keskustelut
1990-luvulta tähän päivään

*From experiences to transnationality:
The new directions and international discussion
of war history from 1990s to today*

Artikkeli luo kansainvälistä kontekstia suomalaiselle uuden sotahistorian käännteelle. Toisin kuin Suomessa, maailmalla uuden sotahistorian käsitettä eivät luo-
neet nuoren polven haastajat, vaan omaa alaansa 1990-luvulla uudistamaan pyrkineet perinteisen sotahistorian edustajat. Sotahistorian uusien suuntausten joh-
tavassa tutkimuspiirissä, eurooppalaisessa ensimmäisen maailmansodan tutkimuksessa, tutkimussuunnan käännös on ymmärretty kulttuurihistorian nousuna. Keskeinen syy kivuttomalle suunnanmuutokselle on ollut ensimmäisen maailmansodan kulttuurisessa muistossa: sotaa muistettiin yleisesti tragediana jo ennen kuin akateeminen tutkimus kiinnostui kokemuksista ja kärsimyksistä. Samasta syystä sosi-
aali- ja kulttuurihistoria ovat toisen maailmansodan tutkimuksessa yhä haastajan asemassa: toista maailmansotaa pidetään monessa maassa yhä tapahtumana, jolla on kansallisesti tärkeä merkitys, mikä on pitänyt pinnalla perinteisiä sotahistorian näkökulmia. Yleisesti sosi-
aali- ja kulttuurihistoria ovat kuitenkin vakiinnuttaneet asemansa sotahistorian tutkimuskentällä niin hyvin, ettei niiden uutuutta enää korosteta. Uuden sotahistorian rinnalle on viime vuosina noussut uusia trendejä, joista näkyvin on ollut transnationaalisuus.

Asiasanat: uusi sotahistoria, kulttuurihistoria, transnationaalinen historia, historiankirjoituksen historia

This article offers an international perspective on the recent rise of the “new military history” in Finland.

The article shows that the term “new military history” was mostly used by traditional military historians who wanted to reform their field during the 1990s. The pioneers of the study of the social and cultural history of war, on the other hand, have understood the shift from military and diplomatic issues to the experiences of individual people as a turn to cultural history. This transition has been particularly smooth in studies of the First World War, since tragic individual narratives were already present in the popular memory of this war long before academic scholars became interested in them. The memory of the Second World War, on the other hand, is still widely dominated by national narratives, and this has slowed the rise of social and cultural histories in research into this war. Overall, these perspectives are established parts of the field these days, and new trends are already emerging. During the last few years, the most notable has been transnationality.

Keywords: new military history, cultural history, transnational history, historiography

Ilona Pajari

Lyhyen sodan ja suuren tulevaisuuden odotus Suomessa kesällä 1941

Expecting a short war and a great future in Finland in summer 1941

Jatkosodan jälkikuva näkee sodan usein lopputuloksesta käsin, keskittyen kesän 1944 “torjuntavoittoon”. Sodan alkaessa kesällä 1941 tunnelmat olivat hyvin toisenlaiset. Kun jatkosotaa tarkastelee kesän 1941 näkökulmasta, huomaamme, miten tulevaisuus oli tuolloin yhtäältä avoin ja mahdollisuuksia täynnä, toisaalta epävarma. Kesäkuukausina 1941 uskottiin sodan pikaiseen päättymiseen ja voitolliseen lopputulokseen – puhuttiin jopa pääsemisestä “kotiin heinäntekoon”. Sodan lyhyiden kuvitelmat ja vihollisen täydellisen tuhoutumisen fantasiat viittaavat siihen, että Suomessa elettiin poikkeuksellista aikaa ja ajateltiin poikkeuksellisia ajatuksia. Tässä artikkelissa tarkastelen ajanjakson tunnelmia niin valtiovallan edustajien julkisissa puheissa ja kirjoituksissa kuin sanoma- ja aikakauslehdissä ja yksityiskirjeissä. Milloin sodan odotettiin päättyvän? Millainen maailman ja Suomen odotettiin silloin olevan? Millaisia merkityksiä sodalle annettiin sodan alkaessa? Onko sodan alun kokemus mahdollista tiivistää “riemusodaksi?”

Asiasanat: jatkosota, tulevaisuuden odotukset, lehdistö, kirjeet

The Continuation War is often viewed from the end result, focusing on the “defensive victory” of the summer of 1944. At the beginning of the war in summer 1941, the atmosphere was very different. From the

perspective of 1941, we see how the future was, on one hand, open and full of possibilities, while on the other, it was uncertain. Faith in a quick resolution of and profitable outcome to the war was common – people even talked about the soldiers getting “home for the harvest”. The idea that the war would be short and include the complete destruction of the enemy suggest that this was an extraordinary time in Finnish history, and extraordinary thoughts were being thought. In this article, I take a look at the summer of 1941 in the light of public speaking, the press and also private letters. When was the war expected to end? How were the world and Finland expected to be then? What were the meanings given to the war given in its early stages? Is it possible to summarize the experience of the beginning of the Continuation War as the “joy of war”?

Keywords: Continuation War, future expectations, media, letters

Tuomas Laine-Frigren

Sotainvalidien aivovammat ja niiden kuntoutus 1940-luvun Suomessa

War veterans' brain injuries and their rehabilitation in Finland in the 1940s

Artikkeli käsittelee toisessa maailmansodassa aivovamman saaneiden sotilaiden psykologista ja sosiaalista kuntoutusta 1940-luvun jälleenrakentamisen kontekstissa. Tutkimus keskittyy erityisesti Helsingin aivovammasairaalaassa neuropsykologista kuntoutusta johtaneen Niilo Mäen (1902–1969) hoitotyöhön ja kohtaamisiin potilaiden kanssa. Yhdysvalloissa ja Saksassa koulutautunut Mäki oli perehtynyt ensimmäisen maailmansodan saksalaisten aivovammaisten kuntoutukseen Frankfurtissa neurologi-psykiatri Kurt Goldsteinin opissa 1920–1930-luvuilla ja kotoutti tämän holistista ajattelua suomalaisen toimintaympäristöön. Tarkastelun keskiössä on psykologin ja potilaiden välinen suhde ja tämän suhteen kautta avautuva kuntoutusprosessi ja sitä ohjaava hoitoideologia. Mäen kuntoutusajattelussa potilaan onnistunut ‘yhteiskuntaan palauttaminen’ edellytti yksilön sopeutumista omaan vammaansa ja muuttuneeseen olemassaolon kokemukseen, mutta myös sellaista muutosta arjen sosiaalisessa ympäristössä, joka vastaisi vammaisen muuttuneita tarpeita ja tunne-elämää. Artikkelin lähdeaineistona on käytetty muun muassa Mäen julkaisuja ja käsikirjoituksia sekä Niilo Mäen arkistoon sisältyvää potilasaineistoa.

Avainsanat: Toinen maailmansota, sotainvalidit, kuntoutus, psykologian historia, neuropsykologia, lääketieteen historia

The article examines the psychological and social rehabilitation of Finnish soldiers with brain injuries in the

1940s. It studies the agency of psychologist Niilo Mäki (1902–1969), who directed the ‘psychologic-pedagogic’ department at the hospital for soldiers with brain injuries in Helsinki. Mäki was an internationally oriented scholar and a former student of psychiatrist-neurologist Kurt Goldstein in Frankfurt am Main, where he also participated in the rehabilitation of brain-injured soldiers for the first time. The focus of the article is on Mäki’s treatment ideology and practice – his encounters with patients, which are studied in the light of published and unpublished texts and material about the patients. The article shows that Mäki readapted Goldstein’s holistic therapeutic thinking to the Finnish institutional and cultural framework. Mäki’s approach to rehabilitation started from the individual, but it also had important social psychological dimensions. While the ultimate aim was to readjust the patient to post-war society, the wounded individual not only had to adapt to his new physical and psychological existence, but also the social environment (e.g. workplace) had to understand the psychological and physiological realities of the injured human being.

Keywords: Second World War, post-war, war invalids, rehabilitation, history of psychology, neuropsychology, medical history

Olli Kleemola

Unohdetun sodan unohdetut kuvat? Lapin sota suomalaisissa ja saksalaisissa kuvateoksissa
*Forgotten photographs of a forgotten war?
The Lapland War (1944–1945) in Finnish
and German military historic photobooks*

Tässä artikkelissa analysoin sitä, miten Lapin sodan aikana tuotettuja valokuva-aineistoja on käytetty sotahistoriallisissa kuvateoksissa. Käsittelen kolmea eri aikatasoa: yhtäältä sodanaikaisen propagandan näkökulmaa, toisaalta sodan kokeneen sukupolven tuottamaa muistelunarratiivia ja kolmantena sotaa kokemattoman sukupolven tuottamaa kuvallista narratiivia. Tarkastelen, miten kuvalliset narratiivit ovat ajan kuluessa muuttuneet sekä miten suomalainen ja saksalainen kuvallinen kertomus eroavat toisistaan. Artikkelini loppupuolella pohdin valokuvien käyttöä sodan muistamisessa sekä sitä, mitä uutta kuvallisen lähdeaineiston käyttö voi tuoda uuden sotahistorian tutkimukseen.

Asiasanat: Valokuva, kuvateos, visuaalinen kulttuuri, visual history, Lapin sota, kuvallinen muistaminen

In this article, I analyse how different photographic materials produced during the Lapland War (1944–1945) were used as part of military historic photobooks. I analyse three different time domains: first of all, the view of wartime photographic propaganda, second,

the commemorative photobooks produced by the war veteran generation, and thirdly, the newer photobooks produced by the generation that did not take part in the war. I analyse the changes in the photographic narratives of the war, and I also analyse how the Finnish and German photographic narratives differ from each other. In the concluding remarks of my article, I also reflect on how photographs can be used as part of remembering the war and what possibilities the usage of photographic source material actually offers for the new military history.

Keywords: photograph, photobook, visual culture, visual history, Lapland War

Marja Laitala ja Outi Autti

Jatkosodan neuvostoliittolaiset sotavangit siviilien muistelemina

Enemies become friends: Oral history narratives about Soviet prisoners of war

Tuhannet jatkosodassa vangiksi jääneet neuvostosotilaat paikkasivat maatalouden ja metsätyömaiden vaikeaa työvoimapulaa. Tarkastelemme artikkelissamme Pohjois-Suomesta keräämääme muistitietoon perustuen vankien töitä ja oloja sekä vankien ja siviilien välistä kanssakäymistä maataloissa ja savotoilla. Artikkelini on haastateltu yhteensä 35 henkilöä, joilla oli omakohtaisia muistoja sotavangeista. Aineistona on lisäksi sanoma-, paikallis- ja kotiseutulehdissä julkaistuja artikkeleita sekä Oulussa sijainneen vankileirin asiakirjoja. Tulkinallinen lähestymistapa paljasti kulttuurisen mallitarinan, joka kertoo vankien hyvästä sopeutumisesta maataloille. Vangit olivat ahkeria ja pidettyjä ja saivat työteliäisyydestään vastineeksi määrättyjä vapauksia. Täysin säröittä mallitarinaa ei kuitenkaan kerrottu. Vankeja tiedettiin kohdellun myös huonosti ja haastatteluissa vaivaannuttiin tai vaiettiin esimerkiksi naisten ja vankien välisistä seurustelusuhteista. Metsätoissa vankien olot olivat kaikin tavoin kehnommat kuin maataloilla, mutta siviilien ja vankien välisen kanssakäymisen kieltoa rikottiin yleisesti myös savotoilla.

Asiasanat: jatkosota, neuvostosotilaat, sotavangit, Pohjois-Suomi, muistitieto mallitarina

During the Continuation War (1941–1944), thousands of Soviet prisoners of war (POWs) were utilized as a labour force in Finnish private agriculture and forest industry. Drawing upon oral history interviews conducted in northern Finland, our article explores the encounters and relations between civilians and prisoners. According to the interviewees, in private farms, POWs were mainly treated well. Most peasants were negligent of the official regulations concerning prisoners, and close relations between locals and prisoners were often

established. The prisoners were also mistreated, but the informants were reluctant to reveal details of those cases. They also kept silent about love affairs between prisoners and Finnish women. At logging sites owned by the state or private companies, POWs' circumstances were hard, especially in winter. The winter of 1941/1942 was particularly gloomy: most of the Soviet prisoners who died in Finland during the Continuation War perished in that period. The prisoners worked in big groups, and contact with civilians was quite rare. However, interviewees recalled that locals wanted to help prisoners, for example, by giving them food. Our article shows that the oral history interview is an essential method in historical research. The collected interview data challenges the wartime image of the enemy. There were suspicions about the Soviet soldiers, but everyday life, interaction and intimacy – especially on farms – changed these prejudices.

Keywords: Continuation War, Second World War, prisoners of war, oral history, Soviet Union, Finland

Julia Pajunen

Mielikuvien markkinoilla –

Tuntematon sotilas 2017

The Unknown Soldier 2017 and the Finnish Collective Memory of War

Väinö Linnan Tuntematon sotilas (1954) on romaani, joka on vaikuttanut voimakkaasti suomalaisten käsitykseen sodankäynnistä. Linnan romaanissaan kuvaama konekiväärikomppania on sittemmin valloittanut myös valkokankaat ja teatterinäyttämöt. Tuntematon sotilas ei palaudu enää kaikissa käyttöyhteyksissään Linnan romaaniin, vaan se on muuttunut mielikuvapankiksi, josta lainataan etenkin viitteitä sankaruudesta tai kansallisesta yhtenäisyydestä. Artikkelissani tarkastelen Väinö Linnan romaaniin perustuvaa Aku Louhimiehen Tuntematon sotilas -elokuvaa jatkosodan kollektiivisen

muistamisen näkökulmasta. Elokuva-analyysin sijaan tutkin, miten Linnan romaaniin liitetyt mielikuvat ilmevät Louhimiehen elokuvan tuotannossa ja markkinoinnissa. Tarkastelen Louhimiehen elokuvatulkinnan painotuksia suhteessa romaaniin ja siitä aiemmin tehtyihin tulkintoihin. Pohdin kolmannen elokuvaversio merkitystä jatkosodan muistamiselle sekä Tuntemattoman sotilaan kulttuuriselle erityisasemalle Suomessa. Artikkelini tuottaa uuden näkökulman kyseenalaistamalla Tuntemattoman sotilaan roolia ja asemaa suomalaisessa sotamuisteluperinteessä kansallisen yhtenäisyyden kuvana ja itsestään selvänä suomalaisen sankaruuden representaationa.

Asiasanat: Tuntematon sotilas, jatko-sota, sotamuisteluperinne, kollektiivinen muisti, adaptaatio, Aku Louhimies

The Unknown Soldier by Väinö Linna is considered to be one of the most important books in Finnish cultural history. The novel, originally published in 1954, was seen as a radical, micro-historical narrative of the Continuation War between Finland and the Soviet Union, told from the perspective of an ordinary soldier who fought in the war. Since its publication, the narrative of The Unknown Soldier has separated itself from the novel and become a partly imaginary construction in Finnish cultural memory. This article provides an understanding of how the original narrative and this imaginary construction are used in the latest adaptation of The Unknown Soldier, a film by Aku Louhimies (2017). By using the concept of collective memory, it is possible to examine the cultural position of the narrative and how it has affected the cultural memory of the Continuation War in Finland. By deconstructing the phenomenon that the novel has created, it is possible to show how building the memory of the nation's past in this narrative narrows the collective memory of wartime.

Keywords: The Unknown Soldier, collective memory, war, Continuation War, Väinö Linna, Aku Louhimies